

Neva Makuc

Slovanski vojaki, tihotapci, žene in še kaj v obdobju novega veka v luči furlanske historiografije

MAKUC Neva, asistentka, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Raziskovalna postaja v Novi Gorici, Delpinova 12, SI-5000 Nova Gorica

94(450.36=16) "654"

SLOVANSKI VOJAKI, TIHOTAPCI, ŽENE IN ŠE KAJ V OBDOBJU NOVEGA VEKA V LUČI FURLANSKE HISTORIOGRAFIJE

Prispevek ponuja vpogled v določeno novoveško dogajanje, v katerega so bili vpleteni slovensko govoreči prebivalci zahodnega slovenskega ozemlja in ki nam ga razkrivajo historiografski spisi, ki so nastali v obdobju novega veka na območju Furlanije. Poznosrednjeveški in novoveški Slovani nastopajo v furlanski historiografiji večinoma v povezavi s posameznimi fjdami, vojnami ali vpadi in se razkrivajo kot aktivni udeleženci v vojnem dogajanju, slovanske ženske pa celo kot hladnokrvne maščevalke. Slovansko prebivalstvo pa se omenja tudi v zvezi obiskovanjem čedajškega tedenskega sejma in trgovanja v glavnem furlanskem mestu. V celoti gledano, pa je glede na veliko število furlanskih historiografskih del podatkov o Slovanih malo, na kar je vplivalo dojemanje Slovanov, ki so prebivali na širšem furlanskem ozemlju, kot domačega prebivalstva, ki zgolj govori »slovanski« jeziki.

Ključne besede: Slovani, Furlanija, Furlani, zgodovino-pisje, vojne, solno tihotapstvo

MAKUC Neva, Teaching Assistant, Milko Kos Historical Institute, Research Office in Nova Gorica, Delpinova 12, SI-5000 Nova Gorica

94(450.36=16) "654"

SLOVENE SOLDIERS, SMUGGLERS, WOMEN AND MORE IN THE MODERN PERIOD IN THE LIGHT OF THE FRIULI HISTORICAL DOCUMENTS

The article offers an insight into a certain period of the modern era in the lives of the Slovenian-speaking population of the western Slovenian territory, as reflected in historical documents from this era in the Friuli region. The Late Middle Ages and Modern Period Slavs feature in the Friuli historical record, mostly in connection with individual feuds, wars or invasions and are presented as active participants in armed conflicts, while Slovenian women even feature as cold-blooded avengers. The Slovenian population is also mentioned with respect to the weekly market in Čedad (Cividale del Friuli) and trading in the capital of Friuli. Overall, however, the data about the Slavs is scarce, despite the high number of Friuli historical documents, which results from the perception of Slavs in the wider Friuli region as a domestic population who happened to speak a "Slavic" language.

Key words: Slavs, Friuli, the people of Friuli, historiography, wars, salt smuggling.

Za preučevanje zgodnesrednjeveške slovenskega zgodovine je ključnega pomena *Historia Langobardorum* Pavla Diakona, ki jo je čedajski pisec langobardskega rodu sestavil v 8. stoletju in vanjo vključil bogate podatke o Slovanih. Dragoceno gradivo za preučevanje slovenske zgodovine predstavlja tudi novoveška furlanska historiografija, ki se lahko pohvali z velikim številom avtorjev in še več različnih del, in sicer mestnih kronik, deželnih zgodovin, dnevniških zapiskov, zgodovin plemiških rodbin, biografij, hagiografij itd. Omembe Slovanov pa so v novoveški furlanski historiografiji dokaj maloštevilne, kar ne preseneča, saj so se t. i. »pristna« zgodovinska dela, torej dela sestavljena v skladu z v posameznem obdobju uveljavljenimi historiografskimi normami in metodami, osredotočala na politično in vojaško dogajanje in so širšim množicam posvečale pozornost le v primerih, ko so le-te izstopale v fajdah, vojnah, uporih ali plenilnih pohodih. T. i. »nepristna« historiografska dela, na primer domoznanski spisi, dnevniški zapisi ali družinske kronike, ki so nastali v želji avtorjev po ohranitvi spomina na določene sočasne dogodke, pa Slovane omenjajo tudi v zvezi z gospodarskim življenjem ali epidemijami, a so omenjene omembe zelo redke, čeprav, v celoti gledano, tovrstna dela omogočajo mnogo boljši vpogled v vsakdanje življenje prebivalstva.

Poznosrednjeveški in novoveški Slovani nastopajo torej v furlanski historiografiji večinoma v povezavi s posameznimi fadami, vojnami ali vpadi, ki so z nasiljem in krvjo zaznamovali srednji in novi vek. Giovanni Francesco Palladio degli Olivi (umrl 1669), ki je leta 1660 v Vidmu v dveh zelo obsežnih knjigah objavil svoje *Historie della Provincia del Friuli*, je v zvezi s fajdo med Henrikom Goriškim in Cangrandom della Scala bežno omenil tudi slovanske vojake. Leta 1319 naj bi namreč goriški grof zbral 10.000 bojnikov, in sicer Trevizancev (*Treuigiani*), Padovancev, Furlanov (*Forogiuliesi*), Ogrov (*Vngari*), Slovanov (*Schiauoni*) in Nemcev (*Tedeschi*).¹ Dokaj kočljivo pa je bilo dogajanje, ki ga je opisal videmski jurist Giovanni Candido (ok. 1450–1528) v delu *Commentariorum Aquileiensium libri octo*, natančneje v zvezi z boji med oglejskim patriarhom Ludvikom della Torrejem in Rudolfom IV. Habsburškim. Izstopa namreč odlomek, ki govori o krutostih, ki naj bi se dogajale na območju Kranjske. Videmski, čedajski in guminski plemiči naj bi opleni in požgali Štivan. Nato naj bi jih devinski gospod s pomočjo Ulrika Rihemberškega premagal in ubil štiristo pešakov. Besne žene Japidije, kot je v skladu s humanistično prakso antikiziranja imen Candido imenoval Kranjsko, (*mulieres iapidiae*) naj bi mrtvim oziroma umirajočim vojakom,

ki so obležali, amputirale genitalije in jim jih položile v usta ter trdile, da si zaslužijo plačati kazen s tistim, s čimer so ravnali sramotno. Videmčani oziroma plemiči, ki so načelovali pešakom, naj bi se vzdržali posega v dogajanje. Slednjo odločitev je Candido odobral, saj naj pešaki ne bi bili vredni usmiljenja ali pomoči.² Verjetno je najzgodnejši historiografski vir, ki omenja ta dogodek, t. i. *Chronicon Spilimbergense*, ki pa posreduje nekoliko drugačno različico omenjenega dogodka. V njem med drugim ni namigov na kakršnokoli spolno nasilje, storjeno s strani vojakov. 14. marca 1362 naj bi skupina furlanskih vojakov vdrla do bližine Devina ter opleni in požgala Štivan. Ob povratku naj bi jih napadel devinski gospod ob pomoči Ulrika Rihemberškega. Padlo naj bi 418 pešakov, medtem ko naj bi konjeniki zbežali. Stotinam mrtvecev naj bi slovanske žene (*mulieres sclavonicae*) prerezale genitalije in jim jih dale v usta. Kasneje naj bi ista usoda doletela tudi skupino šestnajstih Furlanov (*Furlani*), ki so želeli pobrati trupla. Slovanske žene naj bi jim dejale, naj sedaj molzejo lastne faluse, saj so želeli molsti njihove krave.³ Očitne so nezanimarjive razlike med obema opisoma pri poimenovanju omenjenih žen, pri vzroku za njihovo ravnanje ter tudi pri raznih podrobnostih, kar kaže na to, da je Candido pripoved spremenil ali pa morda črpal iz katerega drugega nepoznanega vira. Glede na kočljivo vsebino – Bianchijeva objava obravnavane kronike iz leta 1856 odlomek, ki govori o maščevanju slovanskih žen, celo izpušča – in glede na to, da je originalni katapan, v katerega je bil vključen t. i. *Chronicon Spilimbergense*, izgubljen ter da omenjeni odlomek posreduje prepis iz 18. stoletja, ni mogoče izključiti možnosti, da je bilo originalno besedilo omenjene kronike nekoliko drugačno in so ga mogoče prepisovalci iz zadrege nekoliko

² V kazalu je omenjeni odlomek predstavljen s temi besedami: *Clades eis ab iapidibus illata (Tabvla. Libro Septimo)*, v tekstu pa za naslovom »*Mulieres iapidiae in mortuos saeuientes*« sledi naslednje besedilo: »*Semispirantium ori mulieres Iapidiae amputata inhoneste uirilia affixere, meritas asserentes pudibundis poenas eos pendere, quibus iactabundi prius foede abuti cogitauerant: Quam quidem saeuitiam etiam Vtinenses, quia propter ipsorum voluntatem pedites ea perpetraverant, merito dissimularunt: Nam qui per scelus aut peruersitatem suorum sibi malorum auctores existunt, non solum misericordia et ope indigni censentur, sed omni prorsus reprobatione atque odio persequendi sunt.*« Giovanni Candido: *Commentariorum Aquileiensium libri octo*. Alessandro Bindoni, Venetiis, 1521, knj. VII.

³ »*Et illis qui fuerunt mortui inventi sunt numero centum habentes praeputia eorum incisa et ori eorum imposita per mulieres sclavonicas ad despectum. Post dies paucos aliqui de Furlanis numero sexdecim iverunt ad mortuos iacentes, acceptos eorum amicos et affines et interfecti sunt etiam et eis similiter amputata praeputia eorum ori fuerunt imposita, quod turpe est audire et ridiculum dicere, dicentibus ipsis mulieribus: qui volebant mulcere vachas nostras mulceant nunc virgas suas.*« *Chronicon Spilimbergense. Note storiche su Spilimbergo e sul Friuli dal 1241 al 1489*. Mario D'Angelo (a cura di). Edizioni Pro Spilimbergo, Spilimbergo, 1998, str. 56, 58.

¹ Gio. Francesco Palladio degli Olivi: *Historie della Provincia del Friuli*. Forni editore, Bologna, 1966–1972, vol. I, str. 310–311.

Pavel Diakon, avtor Zgodovine Langobardov
(Nuovo Liruti. Dizionario biografico dei friulani. 1. Il Medioevo.
Forum, Udine, 2006, str. 657)

spreminjali. Izpostaviti pa velja, da praksa amputiranja genitalij v novoveškem obdobju ni bila neobičajna. V zvezi z boji med cambrajsko ligo in Beneško republiko leta 1509 je, na primer, Candidov sodobnik Leonardo Amaseo (1462–1510) poročal, da so kmetje (*vilani del Tarvisiano et Mistrino* – morda na padovanskem območju) v znak zaničevanja Nemcem (*Todeschi*) amputirali genitalije (*tajati li coglioni*). Nemci naj bi se nato ujetim kmetom maščevali na enak način.⁴ Duhovnik Giovanni Partenopeo (ok. 1470–ok. 1543), avtor dela o prvi habsburško-beneški vojni z naslovom *De bello Forojuliensi*, je omenjal prakso mučenja z obešanjem za moda. Nek nemški poveljnik je namreč na ta način med plenilnimi pohodi po beneškem območju trpinčil prebivalce. Podobno prakso omenja tudi videmski jurist Faustino Moissesso (1582–1625/1626) v svojem obsežnem delu o drugi habsburško-beneški vojni z naslovom *Historia della vltima gverra nel Friuli*. V zvezi s ponesrečenim beneškim napadom na grad Vipolže januarja 1616 je namreč zapisal, da so branitelju, ki je igrivo skakal

pred gradom, kot da bi bil vinjen ali blazen, in je nato podlegel strelom, Korzičani (*Corsi*), ki so se bojevali na beneški strani, odrezali genitalije in eden izmed njih si jih je nadel na šlem. Le-te naj bi jim namreč umrli poprej posmehljivo razkazoval.⁵

Slovani se omenjajo tudi v zvezi z otomanskim vpadom leta 1478. Videmski plemič Jacopo Valvasone (–po 1566 (1570?)) je izpostavil, da so se »Turkom« v ortenburški grofiji in na Koroškem pogumno postavili po robu Nemci (*Tedeschi*) in tamkajšnji Slovani (*popoli detti Schiavi*) ter jih veliko pobili. Dodal je, da so kljub temu »Turki« ubili veliko Slovanov, saj so le-ti neoboroženi (*gente disarmata*).⁶

Pogostejše so omembe slovenskega jezika večjih ljudi v zvezi s prvo habsburško-beneško vojno. Glede obleganja Čedad s strani cesarske vojske je Giovanni Partenopeo navedel govorice, da je nek Goričan (prispadnik rodbine *da Grapiciis*) prišel pred čedajsko obzidje in želel govoriti z nekom iz mesta. K njemu naj bi pristopil Giovanni Scarsaborsa, ki je znal nemški in slovanski jezik (*ioannes scarsabursia, qui Germanicum, et Sclabonicum idioma calebat*). Goričan naj bi se želel pogajati o predaji mesta. Čedadci pa naj bi se nad tem zgrozili in ga pregnali. Glede beneškega prodiranja v Brda, natančneje v zvezi z dogajanjem okrog gradu Šmartno, pa je Partenopeo izpostavil, kako so se briški Slovani uspešno postavili po robu beneški konjenici in pehoti. Slovani naj bi silovito napadli prednjo četo konjenice in jo hudo prizadeli. Tedaj naj bi vojaki, ki so spoznali, da jim konji v tamkajšnji makiji in goščavi ne pomagajo, zbežali. Slovani naj bi jih zasledovali, kar naj bi prestrašilo pehoto, ki naj bi zbežala in se zatekla v Gradiško.⁷

Glede beneške osvojitve Vipave 19. maja 1508 je Leonardo Amaseo izpostavil, da je beneška pehota ob tem pobila dvesto Slovanov (*avevino tajati a pezi 200 sciavi*).⁸ Poročal je tudi o tem, da je 10. avgusta 1509 v Videm iz Čedad prispela vest, da so »njihovi« (beneški) Slovani iz Bovca predali habsburški strani Kluže.⁹ Bov-

⁴ Gregorio Amaseo; Leonardo Amaseo; Gio. Antonio Azio: *Diarii udinesi dall'anno 1508 al 1541*. Deputazione di storia veneta, Venezia, 1884, str. 120–121.

⁵ Faustino Moissesso: *Historia della vltima gverra nel Frivli. Libri due. Con le figure del Paese doue si ha guerreggiato, et vna tauola de nomi di alcune persone spetialmente in essa guerra interuenute et loro attioni, et auenimenti*. Barezzo Barezzi, Venetia, 1623, knj. 1, str. 51.

⁶ Jacopo Valvasone di Maniago: *Incursioni dei Turchi in Friuli. Cronaca inedita*. Tip. Trombetti-Murero, Udine, 1860, str. 8.

⁷ Biblioteca Civica Vincenzo Joppi di Udine, fondo principale, ms. 790, *Ioannes Parthenopaeus: De bello Forojuliensi*, str. 42–43, 69–70.

⁸ Gregorio Amaseo; Leonardo Amaseo; Gio. Antonio Azio, *Diarii udinesi*, str. 45.

⁹ »(...) nostri Sciaveti de Plezo ano rebelado et dada la porta ali loro visini de Plezo et de Zeglia, per modo che quel paso è in man de

čani, ki jih je zastopal bovški župan Avguštin Roth, so namreč sprejeli ponudbo koroškega deželnega glavarja Vida Weltzerja, da postanejo habsburški podaniki. V zameno so jim ponudili potrditev dotedanjih svoboščin in oprostitev od plačevanja mitnin pri vseh cesarskih uradih. Domačini, nastanjeni v bovških Klužah, so se tako izneverili Benetkam.¹⁰ Glede dogajanja v briških Vipolžah pa je Gregorio Amaseo (1464–1541), brat že omenjenega Leonarda, izpostavil, da je – leta 1509 ali 1510 – vodjo nasprotne, zamberlanske stranke, Antonija Savorgnana, premagalo majhno število hribovskih Slovančkov.¹¹ Omenjeni manjši spopad je sodil v okvir manj pomembnih bojov, ropanj in vpadov, v katere so se v teku prve habsburško-beneške vojne spuščali vojaki. V omenjeni vojni, natančneje leta 1510, je bil vipolški grad požgan in uničen. Beneške vojska, ki jo je vodil Dolfin, je tedaj grad iztrgala habsburški vojski. Amasejeva raba pomanjševalnice za označevanje Slovanov je najverjetneje predstavljala zgolj sredstvo za omalovaževanje vojaških sposobnosti osovraženega Savorgnana, kateremu je Amaseo pripisoval krivdo za upor leta 1511, čeprav se je je posluževal še v nekaterih drugih primerih. Če Amasejeva raba besede *schiaivetti* vsebuje kanček zaničevanja, je bilo le-to najbrž omejeno zgolj na družbeno inferiornost, v tem primeru, briških kmetov, ne pa na slovansko prebivalstvo kot tako. Historiografi so namreč dejstvu, da del prebivalstva govori slovenski jezik, pripisovali zgolj jezikovni pomen brez negativne konotacije.

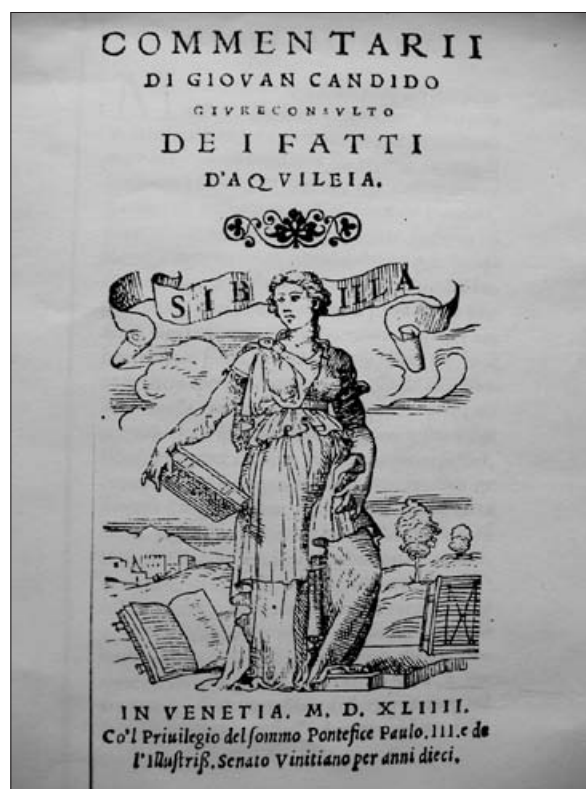
Slovani so vstopali v furlansko historiografijo tudi v zvezi z boji in plenilnimi pohodi v drugi habsburško-beneški vojni. Enrico Palladio degli Olivi (ok. 1580–1629), avtor dela *De oppugnatione gradiscana libri quinque*, v katerem je podal zgodovino druge habsburško-beneške vojne, je Slované omenjal zlasti v zvezi z beneškim prodiranjem v Brda in poskusom osvojitve Kobarida na začetku leta 1616. Ni zaobšel pa niti slovanskih plenilnih pohodov januarja 1616, na primer na območje Tržiča.¹²

imperio (...)» Gregorio Amaseo; Leonardo Amaseo; Gio. Antonio Azio, *Diarii udinesi*, str. 121–122.

¹⁰ Damjana Fortunat Černilogar: Na vratih cesarstva; beneška zasedba Zgornjega Posočja in beneški obrambni sistemi. V: *Venezia, una repubblica ai confini. Benetke, repubblica ob mejah. Venice, a republic at the borders*. Edizioni della Laguna, Mariano del Friuli, 2004, str. 128.

¹¹ »(...) et non molto poi a Vipulzano ignominiosamente rotto [Antonio de Savorgnan] da pocchi schiaivetti montanari con perdita de più di altri et precipue de villani (...)» Gregorio Amaseo: *Historia della crudel zobia grassa et altri nefarii excessi et horrende calamità intervenute in la città di Udine et Patria del Friuli del 1511*. V: Bianco, Furio: 1511. *La crudel zobia grassa. Rivolte contadine e faide nobiliari in Friuli tra '400 e '500*. La Biblioteca del Messaggero Veneto, [S.l.], 2004, str. 130.

¹² Henricus Palladius de Oliuis: *Rerum Foro-juliensium Ab orbe condito usque ad annum Redemptoris Domini Nostri CCCCLII. Libri undecim; Nec non De oppugnatione Gradiscana, libri*

Rerum Foro-juliensium Ab orbe condito usque ad annum Redemptoris Domini Nostri CCCCLII. Libri undecim; Nec non De oppugnatione Gradiscana, libri quinque Enrica Palladija degli Olivi (ok. 1580–1629) (Biblioteca Statale Isontina, Gorizia)

Ob tem je, na primer, (briške) Slované predstavil kot surove ljudi, ki prenašajo pomanjkanje, verjamejo pripovedkam, ki so ostanki starodavnih časov. Primerni naj bi bili za katerakoli dejanja.¹³ V zvezi z omenjeno vojno, ki naj bi jo Benečani začeli zgolj zavoljo uskoške nevarnosti, ne pa zaradi želje po ozemeljskih osvojitvah,¹⁴ je omenjal Slované tudi Enricov nečak Giovanni Francesco. V zvezi z dogajanjem leta 1616 je opisal, kako so Slovani, ki prebivajo v gorah nad Čedadom, viharo in v velikem številu oplenili območje proti Čedadu ter tržiško območje. Prgnala naj bi jih konjenica nastanjena v Tržiču. Odvzela naj bi jim tudi plen. Za preprečevanje tovrstnih vpadov naj bi Benečani zgradili majhno utrdbo v Zagraju (Sagrado). Beneško republiko pa naj bi nato Slovani skušali prizadeti z vdorom v vas Gramogliano

quinque. Tipographia Nicolai Schiratti, Vtini, 1659, st. 157–159, 167, 198–199.

¹³ »Sclavi hi fuerunt, qui inter montes à pueritia assueti, lacte, et glandibus famem tolerantes, frigida sitim extinguentes, fabulosae rudioris seculi antiquitati fidem faciunt. Aspera hominum indoles, et ad facinus quodlibet accommodata.» Henricus Palladius de Oliuis, *Rerum Foro-juliensium*, st. 157.

¹⁴ Gio. Francesco Palladio degli Olivi, *Historie*, vol. II, str. 254.

nad Krminom (Cormons).¹⁵ Omenjeni vpad je najverjetneje identičen s tistim, ki ga je opisal tudi Faustino Moissesso in glede katerega je izpostavil obzir podanikov notranjeavstijskega nadvojvode Ferdinanda (*Arciducali*) – primerjava s Palladijevimi poročili omogoča domnevo, da so bili omenjeni vojaki Slovani – do otrok. Leta 1616 naj bi se namreč 400 pešakov in 200 konjenikov med plenilnim pohodom po »beneških gričih«, torej gričih pod beneško oblastjo oziroma po vaseh Gramogliano, Noax (Novaki) in Sant'Andrat ter njihovi okolici vse do potoka Idrije (Iudrio), vzdržalo zasledovanja ljudi, ki so bežali pred njimi z otroki, zato da ne bi ranili slednjih. Ta obzir so namenili tako kmetom kot premožnejšim posameznikom, ki so predstavljali vir bogatih odkupnin. Moissesso je celo poudaril, da se zaradi tega ne strinja s tistimi, ki habsburško vojsko označujejo kot barbarsko (*Non mi par già, che Barbara attione si possa chiamar questa, ancorche alcuno chiamasse quell'esercito, esercito di Barbari*). Vojaki naj bi sicer res na plenilnih pohodih uničevali hiše, a bolj v zadovoljstvo njihovih vodij kot njihovega lastnega. Vodje, ki so bili domačini, naj bi namreč skrbele za to, da so požgali hiše ljudi, ki so jih sovražili, in da so obvarovali hiše in premoženje prijateljev.¹⁶ Giovanni Francesco Palladio pa je omenil tudi, kako so istega leta prebivalci Kobarida vpadli na območje Čedad in kako je beneška vojska osvojila Kobarid. Slednji kraj naj bi namreč leta 1616 branili slovanski prebivalci (*gli abitanti Schiaui*). »Avstrijci« naj bi tam imeli nastanjenih 150 konjenikov in nekaj manj kot tisoč pešakov. Prvi, ki so osvojili Kobarid, naj bi bili Čedadci (*Ciuidalesi*) pod vodstvom Giovannija Martinenga. Slovani (*Schiaui*) se omenjajo tudi v zvezi z beneškim poskusom osvojitve Vipolž leta 1617. Slovani

naj bi jih varovali in tudi uspešno ubranili.¹⁷ Župnik v Corno di Rosazzo, Tomaso Durighino, pa je zabeležil, da so 3. septembra 1617 sovražniki, *Austriaci*, oplenili in požgali precej vasi Slovanov (*assai ville di Sciavi*).¹⁸

Glede beneške osvojitve Kobarida leta 1616 je Moissesso izpostavil, da je največje zasluge za zavzetje kraja imel kapetan Livio Puppo, ki je na čelu svojih gorjanov (*montanari*) oziroma slovanskih podeželanov pod beneško oblastjo (*Schiavoni paesani soggetti alla Repubblica*) prvi naskočil Kobarid. Po začetnem uspešnem prodiranju pa naj bi se napredovanje omenjenih Slovanov, ki so prihajali iz goratih vasi v bližini Čedad, zaustavilo. Giovanni Martinengo, ki je bil na čelu beneške pehote, naj bi tedaj nad le-te poslal vse svoje ljudi, zaradi česar naj bi bili Slovani hote ali nehote prisiljeni prodirati naprej proti nasprotnikom, med katerimi je zavladal nered. Moissessoovo omalovaževanje hrabrosti omenjenih pešakov razkriva pripomba, da je na ta način Martinengo pokazal, da pogosto nuja naredi tisto, kar hrabrost ne bi (*bene spesso la necessità opera quello, che il valore non farebbe*).¹⁹ Omenjene besede predstavljajo najbrž le neko splošno mnenje o človeških slabostih, ne nujno negativne ocene vojaških sposobnosti slovanskega prebivalstva. Glede beneškega poskusa prodora do Gorice in prečkanja Soče pri pevmskem mostu leta 1616 je Moissesso omenjal tudi »nemške žene« (*donne Tedesche*). Beneške vojake, ki so bili nastanjeni v vasi Podgora (Piedimonte del Calvario) na zahodnem bregu Soče, naj bi namreč domačinke, ki so hodile prat perilo k reki, pogosto glasno zmerjale in jim grozile. Vojaki naj bi omenjene žalitve zanemarjali in zasmehovali. Moissesso je dodal stereotipno obarvano razlago, da se je že v prejšnjih stoletjih izkazalo, da so »nemške žene« mnogo bolj močnejše in močnejše kot italijanske (*(...) come sempre s'è veduto anco ne' passati secoli, che nelle femine Alemanne è vn non sò che di virile, et di robusto più assai, che nelle Italiane*). Glede na to, da so v omenjeno dogajanje vpletene domačinke iz Podgore ali okolice, je jasno, da je šlo dejansko za slovanske žene. Najbrž jih je Moissesso označil kot nemške zavoljo pripadnosti habsburškemu območju, ki so ga na splošno dojemali kot nemškega. Slovani se omenjajo tudi v zvezi z boji v Brdih, v Posočju in drugod. Moissesso je, na primer, izpostavil škodo, ki so jo habsburški vojaki povzročali domačinom, habsburškim podanikom. Nemci Hrvati in Slovani (*gl'Alemanni, i Croatti, e gli Schiauoni*) naj bi namreč iz nezadovoljstva uničevali trte.²⁰ Mnogo pa je tudi primerov, ko zgolj kontekst razkriva, da gre dejan-

¹⁵ »(...) i Popoli Schiaui habitatori de' monti sopra Cormons, tumultuariamente, et in buon numero furono scorsi à depredare verso Ciuidale. Indi passato il Lisonzo furono penetrati nel Territorio di Monfalcone, e rinouata hauessero in quei lochi strage considerabile, ma che poi furono stati fugati, e fusse tolta loro la preda da vna squadra di Caualleria, che era di quartiere in quella Terra. Onde per reprimere nell'auenire tal incursione commise il Barbarigo al Governatore Giustiniano, che douesse ergere vn Forte, oue hauesse giudicato più proprio, il quale fù piantato nella Villa di Sagrato poco lungi da Gradisca. Si diedero però gli Schiaui nell'altra parte ad infestare lo Stato Veneto. Inuaserò la Villa di Gramogliano poco di sopra Cormons, necessitando il Barbarigo ad ispedire colà vna banda di Caualleria comandata da Francesco Giustiniano figliuolo del sudetto Pompeo, il quale fù anche destinato per l'acquisto di Caporetto per formare iui, come loco comodo, vno Presidio.« Gio. Francesco Palladio degli Olivi, *Historie*, vol. II, str. 252.

¹⁶ »Il Principe, che ciò vedendo, se lo comporta, et sostiene con patientia le ingurie fatte a' suoi da suoi medesimi, hà saggiamente riguardo al publico beneficio, et alla difesa vniuersal del paese: il qual caso è particolarmente vno di quelli, ne' quali le attioni per se meno honeste acquistano sembiante d'honestà. Ma chi opera poi con violenza non si lamenti, se con violenza vien rispinto: percioche se lo sforzare altrui è costume, il ributtar la forza è natura.« Faustino Moissesso, *Historia*, knj. 1, str. 200, 208–209.

¹⁷ Gio. Francesco Palladio degli Olivi, *Historie*, vol. II, str. 259, 264, 268.

¹⁸ Tommaso Durighino: [Le note di un pievano del Seicento]. V: *Pagine friulane* 13/1900–1901, str. 101.

¹⁹ Faustino Moissesso, *Historia*, knj. 1, str. 161–165.

²⁰ Faustino Moissesso, *Historia*, knj. 1, str. 192, knj. 2, str. 22.

sko za poročila o slovanskih prebivalcih, na primer, iz okolice Vipolž, Kobarida itd. Pustošenje Slovanov je v 18. stoletju omenjal tudi tržiški odvetnik Giacomo Filippo Del Ben (1729–1801). Kot vzrok vnovičnega propadanja tržiških toplic (*Bagno*) na koncu 16. in na začetku 17. stoletja je označil drugo habsburško-beneško vojno ter vpade Uskokov in briških Slovanov (*Schiavi del Coglio*).²¹

Slovansko prebivalstvo se omenja tudi v zvezi z neko drugo nadlogo, ki je grenila življenje novoveških ljudi, in sicer epidemijo kuge. Zelo živo podobo življenja v Čedadu v času epidemije, ki je prizadela čedajsko območje v letih 1598 in 1599, posreduje spis, katerega domnevni avtor je čedajski kanonik Jacopo Strazzolini (1571–1621). Omenjeno delo se zelo razlikuje od mnogo bolj znanega opisa, ki ga je glede epidemije kuge, ki je razsajala po Gorici v letih 1682 in 1683, zapustil kaplan in spovednik samostana svete Klare Giovanni Maria Marusig (1641–1712). V nasprotju z Marusigovo – morda zgolj navidezno – plitkostjo Strazzolinijev spis razkriva ne le avtorjevo angažiranost, temveč tudi njegovo globoko sočutje do ljudi. Sam je baje zaprosil, če lahko v času epidemije mašuje, saj je po njegovih besedah ostal še edini dejaven kurat v mestu. Z določenimi previdnostnimi ukrepi, ki jih je tudi natančno opisal, se je nenehno gibal med ljudmi, jih spovedoval in z njimi delil nevarnosti in trpljenje. Zapisal je, da je epidemija najprej izbruhnila junija 1598 v Bovcu, Kobaridu in drugih tamkajšnjih vaseh pod habsburško oblastjo. V začetku avgusta pa se je pojavila tudi v vasi Livek (*Luich*). Še istega meseca je v Čedadu preminila neka Helena in od nje se je nato bolezen razširila po mestu. Govorilo naj bi se, da je omenjena Helena kupila nek kos blaga, ki se v slovanskem jeziku (*in lingua schlabonica*) imenuje *petruania*, od neke ženske iz Livka, ki je kasneje umrla zaradi kuge. Drugi pa naj bi govorili, da je bolezen v mesto prinesla neka ženska, ki je v času kuge skrivaj odšla v Kobarid in od tam prinesla v Čedad nekaj (okuženih) stvari.²²

Kuga naj bi zdesetkala tudi nekatere slovanske vasi. Na območju Vidma naj bi se razširila v Viškoršo (Monteaperta), Zavarh (Villanova delle Grotte) in druge vasi Slovanov v gorah nad krajem Neme. V ravnini pa naj bi bile sumljive vasi v okolici Taržizma (Tricesimo), kjer je preminilo nemajhno število ljudi. V nekaterih omenjenih slovanskih vaseh naj bi preživel le malo vaščanov.²³ Strazzolini je pripravil tudi seznam umrlih po mesecih in dneh (na primer *Agnese schiava; una putta di Petri schiavo taia legni*), seznam hiš, kjer je bil kdo okužen (na primer C[asa] *de Micheil schiavo; C[asa] de Piero schiavo*), ter seznam umrlih v določenih vaseh.²⁴

V obravnavanih historiografskih delih pa se Slovani pojavljajo tudi v zvezi z gospodarskim življenjem, na primer v zvezi s trgovino s soljo. V dnevniških zapisih Gregorija Amasea je zaslediti podatek, da furlanski kmetje, in sicer v velikem številu in oboroženi, kupujejo sol po ugodni ceni v krajih habsburške Furlanije (na primer v Ogleju, Maranu, Gradiški, Krminu, Gorici itd.). Od tega jih ne morejo odvrniti niti konjeniki v beneški službi niti grožnja javnega mučenja v Vidmu. Kmetje naj bi konjenikom celo pretili s smrtjo. Razširjena naj bi bila govorica, da si želi Beneška republika prilastiti vso istrsko sol in tako Istri odvzeti starodavno svoboščino, v skladu s katero je eno četrtino soli predala Beneški republiki, preostalo pa je lahko prodala bližnjim Slovanom in Nemcem (*circumvicini Sclavi o Todeschi*), tako kot se je v času (posvetne oblasti) oglejskih patriarhov svobodno prodajala sol v Vidmu.²⁵ Beneška republika je izvajala namreč strog monopol nad pridelavo soli, da bi se čim več denarja, pridobljenega s tem donosnim poslom, stekalo v državno blagajno. Zaradi omenjenega in tudi zavoljo dajatev so sol iz obmorskih krajev tihotapili v Furlanijo, na Kranjsko, Štajersko in Koroško. Kljub strogim ukrepom pa Beneški republiki ni uspelo nikdar popolnoma izkoreniniti solnega tihotapstva, ki se je okrepilo zlasti v zadnjih dveh stoletjih obstoja Republike sv. Marka.²⁶

²¹ Giacomo Filippo Del Ben: *Notizie Storiche, e Geografiche della Desena, e Territorio della Terra di Monfalcone*. Mauchigna, Alberto (a cura di). Edizioni della Laguna, Mariano del Friuli, 2001, str. 215.

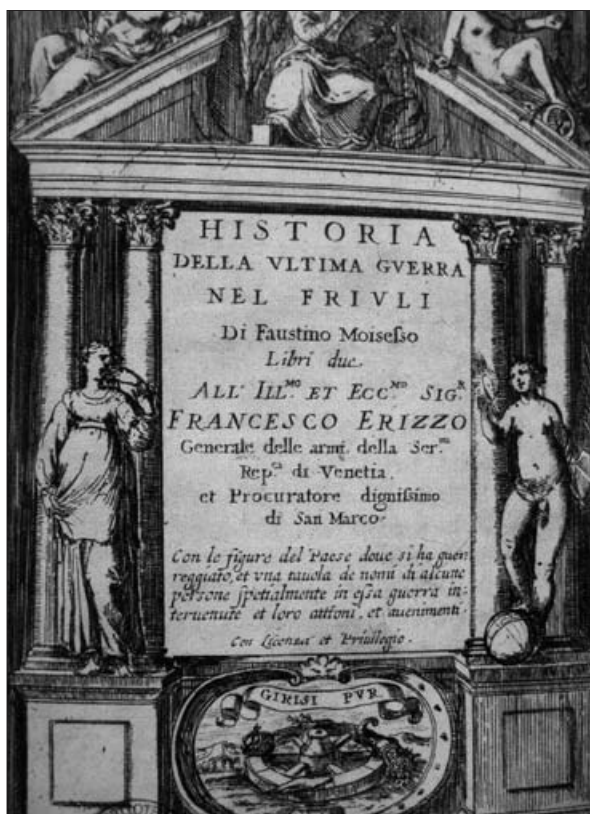
²² Jacopo Strazzolini: *[La peste a Cividale nel 1598]*. V: Mario Brozzi: *Peste, fede e sanità in una cronaca cividalese del 1598*. A. Giuffrè editore, Milano, 1982, str. 29–30. Podobno navaja tudi uradno poročilo nadzornika (provveditore) Alvisa Marcella z dne 5. julija 1599: »... stanovalci neke hiše v Livku (Luico) naj bi po skrivnih poteh iz Kobarida prenesli nekaj okuženih predmetov v vas, čeprav so bili prehodi iz okuženega Bovca, Kobarida in drugih vasi pod habsburško oblastjo v beneško »Skiavonijo« (Schiavonia) zastraženi. Epidemija se je razširila v Čedad, kljub temu da je nadzornik prepovedal Slovanom, beneškim podanikom (schiavi, sudditi soi), nositi karkoli, razen hrane, v mesto, in Čedajcem, da bi omenjenim nudili zavetišče.« »Relazione ufficiale sulla peste del provveditore Alvisa Marcella«, objavljena v: Mario Brozzi: *Peste, fede e sanità in una cronaca cividalese del 1598*. A. Giuffrè editore, Milano, 1982, str. 65–67.

²³ »Nel lor territorio [di Udine] furon infette le ville de Monteaverta, Villanuova, et altre villette di schiavi poste sopra li monti de Nimis. Nel piano Chiassà, et altri luoghi là attorno Tricesimo furon di grandissimo sospetto, morirono non puochi, et in alcune di quelle ville de' Schiavi soprascritte puochi restarono.« Jacopo Strazzolini, *[La peste]*, str. 43.

²⁴ Jacopo Strazzolini, *[La peste]*, str. 48–57.

²⁵ Gregorio Amaseo; Leonardo Amaseo; Gio. Antonio Azio, *Diarii udinesi*, str. 377.

²⁶ Darja Mihelič: O začetkih piranskega solarstva. V: *Annales*, let. 6 (1996), št. 8, str. 341–345; Salvator Žitko: Solno tihotapstvo na območju piranskih, koprskih in miljskih solin v času beneške republike. V: *Slovensko morje in zaledje* 1979, št. 2–3, str. 79–95; Darko Darovec: Davki nam pijejo kri. Gospodarstvo severozahodne Istre v novem veku v luči beneške davčne politike. Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper, 2004, str. 319–360.

Frontispic *Historia della vltima guerra in Frivli* (Benetke 1623)
videmskega jurista Faustina Moisea (1582–1625/1626)
(Biblioteca Statale Isontina, Gorizia)

Glede solnega tihotapstva se v Amasejevih zapiskih omenjajo tudi Slovani. Leta 1536 naj bi nadzorniki v spremstvu 36 konjenikov v hribih, kjer živijo Slovani, podaniki mesta Čedad, ujeli pet tihotapcev, in sicer Slovanov (*Schiavetti*), ki so kupovali sol po ugodni ceni v Maranu in jo prodajali po hribih. Privedli naj bi jih v Čedad, da bi jih nato izročili beneškemu namestniku v Vidmu. Zaradi tega naj bi izbruhnil spopad med Čedajci in preiskovalci. Pod udarci palic in kamnov naj bi preminilo nekaj konjenikov in tudi sam vodja preiskovalcev, pripadnik rodbine Savorgnan.²⁷ Amasejeve besede razkrivajo nasprotovanje Čedajcev do beneških ukrepov, povezanih s trgovino s soljo, in njihovo podpiranje tihotapcev. Tudi Amaseo, ki se je v svojih dnevniških zapiskih pogosto odkrito in brez olepševanj pritoževal nad beneško oblastjo, kar mu je omogočala zasebna narava njegovega spisa, je nasprotoval uvajanju bremen in omejitev s strani beneške oblasti, tudi glede trgovine s soljo. Pogosto se je udeležil tudi odposlanstev, ki so jih Furlani pošiljali v Benetke s prošnjami po zmanjšanju obremenitev ali proti zvišanju cene soli. Na splošno je v Furlaniji vladalo nezadovoljstvo nad beneškim nadzo-

rom nad trgovino s soljo. Splošno protibeneško vzdušje glede dražitve soli leta 1535 je slikovito opisal Roberto di Spilimbergo (ok. 1480–1541). Razširjeno naj bi bilo mrmljanje proti vsem Benečanom, od prvega do zadnjega, tako da naj ne bi bilo mogoče več najti nobenega človeka, ki bi bil pripravljen v korist njih vzeti v roke orožje (*è un murmurar contra loro li primi fin all'ultimo, che non si troveria niun più prendesse l'arme per essi*). Širše plasti prebivalstva, ki so bile zelo revne, naj si ne bi mogle privoščiti soli in posledično naj bi se razširilo tihotapstvo.²⁸ Čedajski plemič Marc'Antonio Nicoletti (ok. 1537–1596) pa je navedel, da je leta 1407 čedajski mestni svet sklenil, da morajo Slovani iz »Skiavonije« (li *Schiavi di Schiavonia*) in drugi, ki tja tovorijo sol, omenjeno blago peljati skozi Čedad. V primeru kršitve naj bi izgubili tovor in plačali kazen.²⁹

Slovani pa so se omenjali tudi kot redni obiskovalci čedajskega tedenskega sejma, na primer v *Descrizione della Patria del Friuli*, ki ga je sestavil Girolamo di Porcia Il Vecchio (1531–1601), ki je bil med drugim apostolski nuncij v Gradcu. Zapisal je, da se na čedajskem trgu, kjer stoji na sredi fontana s kapelico in poteka vsako soboto sejem (Piazza del Mercato ali della Fontana, današnja Piazza Paolo Diacono), zaradi velikega števila Slovanov (*Schiavi*), ki se udeležujejo trgovanja, mašuje vsako soboto.³⁰ V 18. stoletju je tudi kompilator Gaetano Filippo Sturolo Slované, kmete in Karnijce (*Schiavi, contadini, Cargnelli*) predstavil kot glavne obiskovalce trgovanja, ki je potekalo na omenjenem trgu.³¹ Zapiski Videmčana Emilija Candida (1521–1570) pa kažejo, da so se Slovani udeleževali tudi trgovanja v Vidmu, saj jih omenja v zvezi s določilom beneških oblasti, da se žito ne sme nositi izven Vidma. V zvezi z dogajanjem leta 1563 je Candido nenaklonjeno poročal o omenjeni prepovedi. Potrebno naj bi bilo imeti celo dovoljenje za prenašanje žita iz vasi v vas. Pred mestna vrata naj bi zaradi tega postavili stražarje. Candido je med drugim videl, kako so revnim ženskam, ubogim Slovanom (*poveri Schiavi*) in Karnijcem, ki jih je označil kot uboge gorjane (*Cargnelli poveri montanari*), odvzeli nekaj sirka.³²

²⁸ D'Angelo, Mario (a cura di): *Chronicon Spilimbergense. Note storiche su Spilimbergo e sul Friuli dal 1241 al 1489*. Edizioni Pro Spilimbergo, Spilimbergo, 1998, str. 36.

²⁹ Marcantonio Nicoletti: *Seguito degli Estratti dagli Annali di Civile dal Friuli dal 1384 al 1419*. Tip. Giuseppe Seitz, Udine, 1864, str. 28.

³⁰ Girolamo di Porcia: *Descrizione della Patria del Friuli*. Tipografia del Patronato, Udine, 1897, str. 61.

³¹ *Il cividalese nel '700 nell'opera di Gaetano Filippo Sturolo*. Brozzi, Mario (a cura di). Società filologica friulana, Udine, 1980, str. 14.

³² Emilio Candido: *Cronaca udinese dal 1554 al 1564 trascritta ed annotata da V[incenzo] Joppi*. Nozze Beretta-Someda. Prem. stab. tip. del Patronato, Udine, 1886, str. 28.

²⁷ Gregorio Amaseo; Leonardo Amaseo; Gio. Antonio Azio, *Diarii udinesi*, str. 380–381.

Goriški zgodovinar Carlo Morelli (1730-1792) je omenjal Slovane pri obravnavanju goriških razmer v 18. stoletju. Ugodni pogoji za razmah proizvodnje, večja razpoložljivost zemlje, primerne za melioracijo, in posest vsaj majhnega koščka zemlje naj bi pričvrstili »našega Slovana« (*nostro slavo*) na svoje starodavno bivališče. Poleg tega je izpostavil, da se je na območju, kjer so prebivali Slovani (*slavi*), število prebivalstva od začetka 18. stoletja do leta 1790 povečalo za polovico. Glede problematike vzdrževanja kuratov, ki so morali »beračiti« kruh od prebivalstva, ki že samo ni imelo nič, pa je omenil, da z izjemo tolminskega glavarstva vse druge slovanske skupnosti (*comunità schiave*) sestavljajo reveži (*miserabili*), ki prispevajo k vzdrževanju njihovih kuratov z določeno količino žita in vina, ki jih mora letno oddati vsaka družina.³³

V nasprotju z mitom o hlapčevstvu, ki ga je slovenska historiografija večinoma že preseгла, furlanska historiografija predstavlja tiste, sicer redke, Slovane, ki jih omenja, neredko vse prej kot trpeče in pokorno pasivno prebivalstvo, saj so tihotapci ali pa pogumne in maščevanja željne žene vse prej kot to. V celoti gledano pa je na skopost podatkov, ki jih novoveška furlanska historiografija prinaša o Slovanih, vplivalo predvsem dojemanje Slovanov kot domačega prebivalstva, ki je prebivalo na širšem furlanskem ozemlju in zgolj govorilo »slovanski« jezik. Slovansko skupnost so sprejemali kot *nostra habitatrice*, kot se je izrazil Marc'Antonio Nicoletti.³⁴ V zahodnejših predelih slovenskega prostora so namreč slovensko govoreči domačini že stoletja sobivali z romansko (večinoma furlansko) govorečim prebivalstvom. Povezoval jih je podoben način življenja in podobne navade. Prav zaradi te domačnosti so bili Slovani nezanimivi za historiografe, ki so veliko jasneje zaznavali tiste skupine, katerih drugačnost je bila posebno izrazita. Poleg tega so tedanje prakse in norme historiografskega pisanja zapovedovale ukvarjanje s političnimi in vojaškimi temami, pri »nepristnih« historiografskih delih (na primer pri družinskih kronikah zasebnega značaja) pa je bilo v osredju zanimanje za družabne dogodke, družinske zadeve itd.

Viri in literatura

Neobjavljeni vir

Biblioteca Civica Vincenzo Joppi di Udine:
fondo principale, ms. 790, Ioannes Parthenopaeus:
De bello Forojuliensi.

Objavljeni viri

Amaseo, Gregorio; Amaseo, Leonardo; Azio, Gio.

Antonio: *Diarii udinesi dall'anno 1508 al 1541*.

Venezia : Deputazione di storia veneta, 1884.

Amaseo, Gregorio: *Historia della crudel zobia grassa et altri nefarii eccessi et horrende calamità intervenute in la città di Udine et Patria del Friuli del 1511*. V: Bianco, Furio: *1511. La crudel zobia grassa. Rivolte contadine e faide nobiliari in Friuli tra '400 e '500*. La Biblioteca del Messaggero Veneto, [S.l.], 2004.

Candido, Emilio: *Cronaca udinese dal 1554 al 1564 trascritta ed annotata da V[inzenzo] Joppi*. Nozze Beretta-Someda. Udine : Prem. stab. tip. del Patronato, 1886.

Candido, Giovanni: *Commentariorum Aquileiensium libri octo*. Venetiis : Alessandro Bindoni, 1521.

D'Angelo, Mario (a cura di): *Chronicon Spilimbergense. Note storiche su Spilimbergo e sul Friuli dal 1241 al 1489*. Spilimbergo : Edizioni Pro Spilimbergo, 1998.

Del Ben, Giacomo Filippo: *Notizie Storiche, e Geografiche della Desena, e Territorio della Terra di Monfalcone*. Mauchigna, Alberto (a cura di). Mariano del Friuli : Edizioni della Laguna, 2001.

Il cividalese nel '700 nell'opera di Gaetano Filippo Sturolo. Brozzi, Mario (a cura di). Udine : Società filologica friulana, 1980.

Moisesso, Faustino: *Historia della vltima gverra nel Frivli. Libri due. Con le figure del Paese doue si ha guerreggiato, et vna tauola de nomi di alcune persone spetialmente in essa guerra interuenute et loro attioni, et auenimenti*. Venetia : Barezzo Barezzi, 1623.

Morelli di Schönfeld, Carlo: *Istoria della Contea di Gorizia in quattro Volumi compresavi un Appendice di note illustrative*. Mariano del Friuli : Edizioni della Laguna, 2003 (ponatis po: Gorizia, 1855).

Nicoletti, Marco Antonio: *Il Ducato del Friuli durante la dominazione dei Longobardi e dei Franchi. Historia inedita di Forogiulio ovverosia Cividale*. Pradamano (Udine) : Pietro Zampa editore, 1928.

Nicoletti, Marcantonio: *Seguito degli Estratti dagli Annali di Cividale del Friuli dal 1384 al 1419*. Udine : Tip. Giuseppe Seitz, 1864.

³³ Carlo Morelli di Schönfeld: *Istoria della Contea di Gorizia in quattro Volumi compresavi un Appendice di note illustrative*. Edizioni della Laguna, Mariano del Friuli, 2003 (ponatis po: Gorizia 1855), knj. III, str. 147, 224.

³⁴ Marco Antonio Nicoletti: *Il Ducato del Friuli durante la dominazione dei Longobardi e dei Franchi. Historia inedita di Forogiulio ovverosia Cividale*. Pietro Zampa editore, Pradamano (Udine), 1928, str. 46.

Palladio degli Olivi, Gio. Francesco: *Historie della Provincia del Friuli*. Bologna : Forni editore, 1966–1972.

Palladius de Oliuis, Henricus: *Rerum Forojulensium Ab orbe condito usque ad annum Redemptoris Domini Nostri CCCCLII. Libri undecim; Nec non De oppugnatione Gradiscana, libri quinque*. Vtini : Tipographia Nicolai Schiratti, 1659.

di Porcia, Girolamo: *Descrizione della Patria del Friuli*. Udine : Tipografia del Patronato, 1897.

Strazzolini, Jacopo: [La peste a Cividale nel 1598]. V: Mario Brozzi: *Peste, fede e sanità in una cronaca cividalese del 1598*. Milano : A. Giuffrè editore, 1982.

Valvasone di Maniaco, Jacopo: *Incursioni dei Turchi in Friuli. Cronaca inedita*. Udine : Tip. Trombetti-Murero, 1860.

Literatura

Brozzi, Mario: *Peste, fede e sanità in una cronaca cividalese del 1598*. Milano : A. Giuffrè editore, 1982.

Darovec, Darko: *Davki nam pijejo kri. Gospodarstvo severozahodne Istre v novem veku v luči beneške davčne politike*. Koper : Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2004.

Durighino, Tommaso: [Le note di un pievano del Seicento]. V: *Pagine friulane 1900–1901/13*.

Fortunat Černilogar, Damjana: Na vratih cesarstva; beneška zasedba Zgornjega Posočja in beneški obrambni sistemi. V: *Venezia, una repubblica ai confini. Benetke, republika ob mejah. Venice, a republic at the borders*. Mariano del Friuli : Edizioni della Laguna, 2004, str. 127–130.

Mihelič, Darja: O začetkih piranskega solarstva. V: *Annales*, let. 6 (1996), št. 8, str. 339–348.

Žitko, Salvator: Solno tihotapstvo na območju piranskih, koprskih in miljskih solin v času beneške republike. V: *Slovensko morje in zaledje*, let. (1979), št. 2–3, str. 79–95.

Zusammenfassung

SLAWISCHE SOLDATEN, SCHMUGGLER, FRAUEN UND ANDERES MEHR IN DER NEUZEIT IM LICHT DER FRIULANISCHEN HISTORIOGRAPHIE

Die friulanische Historiographie ist für die Erforschung der Geschichte des westlichen slowenischen Gebietes bedeutend, bietet sie doch viele Daten aus den Bereichen der Militär- und Politikgeschichte, der Gesellschafts-, Wirtschafts- und Kulturgeschichte. Von zentraler Bedeutung für die Erforschung der frühmittelalterlichen slowenischen Geschichte ist das Werk *Historia Langobardorum*, das im 8. Jahrhundert vom Cividaler Geschichtsschreiber Paulus Diaconus verfasst wurde. Slowenisch sprechende Bevölkerung tritt auch in neuzeitlichen friulanischen historiografischen Schriften auf, meist in Verbindung mit Fehden, Kriegen, Einfällen etc. Giovanni Candido (um 1450 bis 1528) berichtete zum Beispiel hinsichtlich der Fehde zwischen dem Patriarchen von Aquileia Ludovico della Torre und Rudolf IV. von Habsburg im Werk *Commentariorum Aquileiensium libri octo* über die Rache der Frauen von Japidijsa – wie er Krain nannte – an den Soldaten, die sexuelle Gewalttaten verübt hätten. Die Frauen hätten deren Genitalien amputiert – eine Praxis, die im neuzeitlichen Kriegsgeschehen nicht unüblich war – und ihnen in den Mund gelegt. Die wohl früheste historiografische Quelle, die dieses Ereignis erwähnt, ist das sogenannte *Chronicon Spilimbergense*, das allerdings eine etwas andere Variante des Vorfalls überliefert.

Die Slawen werden bei der Abwehr der Osmanen, die im Jahr 1478 nach Kärnten einfielen, und in Zusammenhang mit den Kämpfen in der Zeit des ersten und zweiten habsburgisch-venezianischen Krieges als aktiv Beteiligte erwähnt. So hat zum Beispiel Faustino Moissesso (1582–1625/1626) im Werk *Historia della vltima guerra nel Friuli* beschrieben, wie rücksichtsvoll gegenüber Kindern sich die Untertanen des innerösterreichischen Erzherzogs Ferdinand – vermeintlich Slawen – während des Raubzuges im Jahr 1616 in den Dörfern Gramogliano, Noax und Sant'Andrat und deren Umgebung verhalten hätten. Moissesso enthüllte auch die Verdienste der slawischen Soldaten in der venezianischen Armee bei der Eroberung von Kobarid im Jahr 1616 und die Verhöhnung der venezianischen Soldaten durch die »deutschen Frauen« – wie er die Einheimischen aus Podgora und Umgebung aufgrund der Zugehörigkeit zum habsburgischen Gebiet nannte.

Die slawische Bevölkerung des westlichen slowenischen Gebietes wird auch erwähnt im Zusammenhang mit dem in Udine/Videm und Cividale/Čedad stattfin-

denden Handel, des weiteren mit der Pestepidemie, dem Salzhandel und dem Salzschnuggel. Gregorio Amaseo (1464–1541) hat zum Beispiel in seinen Tagebuchaufzeichnungen berichtet, wie im Jahr 1536 fünf slawische Schnuggler gefangen und nach Cividale gebracht wurden, weshalb es zu einer Auseinandersetzung zwischen den Ermittlern und den Bewohnern von Cividale gekommen sei, da diese für die Schnuggler Partei ergriffen.

Im Gegensatz zum Mythos der Knechtschaft, den die slowenische Historiographie schon weitgehend überwunden hat, stellt die friulanische Historiographie die Slawen häufig alles andere als eine leidende, gehorsame, passive Bevölkerung dar. Insgesamt hat die Auffassung, dass die im weiteren friulanischen Gebiet lebenden Slawen Einheimische sind, die lediglich die »slawische« Sprache sprechen, zur Spärlichkeit der Angaben beigetragen, die die neuzeitliche friulanische Historiographie über die Slawen überliefert.

Schlagwörter: *Slawen, Friaul, Friulaner, Geschichtsschreibung, Kriege, Salzschnuggel*